
ВАРОШ НИШ

Ниш – варош – налази се на левој страни реке Нишаве. Град, Београдски крај и "Јагодин мала" с десне стране. Оба дела за сад спаја само један поменути мост пред градом.

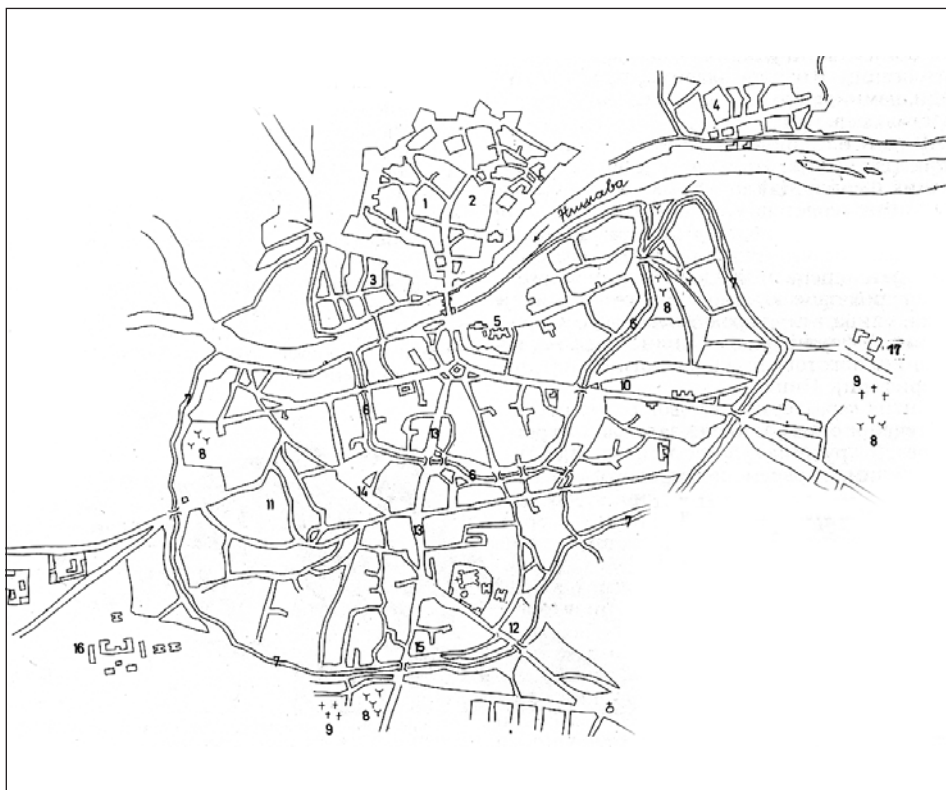

Сл. 7 Изглед Ниша 1884, Illustrierte Zeitung

Нишава је чиста планинска река доста брза и велика, што служи вароши Нишу и на добро и на зло! Добро је имати овакву једну воду која спира и односи сваку нечистоћу. Овога лета било је и једно (војно) купатило више двора, на 4 понтона и са платненим оградама начињено. Цена купања била је грош, за свакога. А зло је за Ниш – као врло ниско место – што при свима мерама сигурности Ниш није сигуран од опаке поплаве. За сад има од моста дуж Нишаве уз воду један насип, као заштита од поплаве. Но у јулу ове године хтела је Нишава и то да разбије и Ниш потопа. Но благодарећи војсци која је (на заповест гарнизонара п. пуковника Светозара Хацића) бранила и одбранила

орожен насип од провале. Има повише од моста један зид тако од својих 100 метара, као заклон. Баш на том зиду – који је подлокан, а све води на ударцу – и биће Нишу опасност! Нека дакле Нишлије, место што су пустили матицу под зид (више купатила и двора) дуж целог зида набацају насип и засаде дрвима и тиме зид вечно осигурају а воду одбију средином. – Исто тако и не мање опасно оронио је се зид десно одмах испод моста. Ово су све такве рупе и јаме, на које ако се зарана не пази, могу скупо да стану. Јер као што се давно зна: "Вода је добар слуга, а зао господар!" Нишу нису првине да му је Нишава улазила у куће и дућане. Још може њена матица да дере преко средине!

По освојењу Ниша – и одласку турске војске и грађанства – Ниш је имао исто подобије као и Дорћол после 1862. год. до регулације Београда. Шта је могла бити прва намера и грађана и власти но да се

Сл. 8 План Ниша из 1878, према Винџеровом пројекту за урбанизацију, према Ј. Ђирићу; 1-Мала Балије Једренца, 2-Хуинкар или Царева мала, 3-Београдмала, 4-Јагодинмала, 5-Пашин конак (Кнежев двор), 6-Унујрашњи јарак, 7-Спољњи јарак, 8-Турска гробља, 9-Хришћанска гробља, 10-Стамбол кайија мала, 11-Лесковачка кайија мала, 12-Палилула, 13-Покривена чаршија, 14-Арнаућ пазар, 15-Жожина кайија, 16-Касарне под Горшцом, 17-Чифлици

Ниш регулише, да се просеку правилне и простране улице дуж и преко? Одлазак турских становника олакшао је овај паметан план. Пет је само година од освојења Ниша и до данас је Ниш толико коракнуо да се мери – и ако не с Београдом – то са сваком другом вароши у Србији, и од многих је сад лепши. Остаје много и много да се уради, да се калдрма дигне, да се побочне улице просеку (јер сад су главна брига велике улице од града ка цркви), да се наспе и подигне (нивелише) да се просеку и озидијау канали, који ће воду итд. одводити испод земље у Нишаву. Поглавито пак да се водоводи за чесме поправе и тврдим цевима (чунковима) замене и тако обзидијау да нигде на површину не излазе, како је сад, на уштрб здравља, случај.

Јошт доста, доста има да се у Нишу уради! И ми желимо нашим драгим Нишлијама добру срећу и издржљивост на добром путу и раду.

Сад има у Нишу четири велике улице, које га пресецају унакрст, почев од моста до Горице (и до цркве) и од прве пијаце (пред мостом) на исток и запад (Пироту и Мрамору). Најдужа је улица од моста ка цркви преко "Арнаут-пазара". За њом је "Лесковачки сокак" (ка Мрамору и Лесковцу), потом "Пиротска улица" (ка Ћеле-кули, Бањи и Пироту) и "Муфтијски сокак" који иде упоредо са главном улицом, али није до краја (к цркви) пробивијен и изведен.

Главна улица (преко "Арнаут-пазара") има исту судбу, као и "Кнез Михаилова" у Београду! Зашто? Ја не знам! А мислим, да би било боље да је права! Она је лепа, ту су најбогатије трговине и стоваришта, радионице и многе кафане – али она је крива на половини. Каква ће бити улица "Муфтијски сокак" где је сад телеграф – још не знам. Право је изведена "Лесковачка улица" а после ње је "Пиротска улица" поред гостионице "Европе", поште и болнице. Регулација је повукла за собом другу последицу: велико насипање улица, тј. нивелацију ово је, иако истина за понека ниска места тешко и скупо, за целину и варош добро. Вода отиче брзо и варош је сува и без бара и рупа. Но насипате су само главне улице. Бокови стоје исто тако ниско као и пре а прилично има и бара на неким местима. Тек кад се све улице пресеку – кад се све подигну..... онда ће у Нишу бити поправљена велика погрешка, што Ниш није исељен на десну страну Нишаве, где је град и чисто поље, више и лепше но ма који део данашњега Ниша. Стари Ниш – биће да је и био на тој (десној) страни..... где је и Немања зидао свога светог Пантелију.

Главна је пијаца на средини вароши око садашњег "Арнаут-пазара", пред општинском кућом и на простору иза "Арнаут-пазара" ка лесковачком друму пошав. Но кад је суботом "пазарни дана" сав се Ниш претвори у пијацу: толико дође света, кола, купаца и продаваца, да је човеку мило видети.

Сл. 9 Трг краља Александра, Чесма краљице Наталије из захвалности краљу Милану Обреновићу ослободиоцу

Како ће се извести даља регулација Ниша – о томе ваљда постоји план. Велики је недостатак, што нема ниједне улице, која би водила право Саборној цркви и учинила да се ова дивна грађевина ма од куд било може видети, док овако нити се од куд сва види, нити јој се откуд може право доћи. Да се од општинске куће просече – постигла би се ова цел. А веле да би се и с довршетком "Муфтијског сокака" исто постигло. Како се год могне – треба да буде!

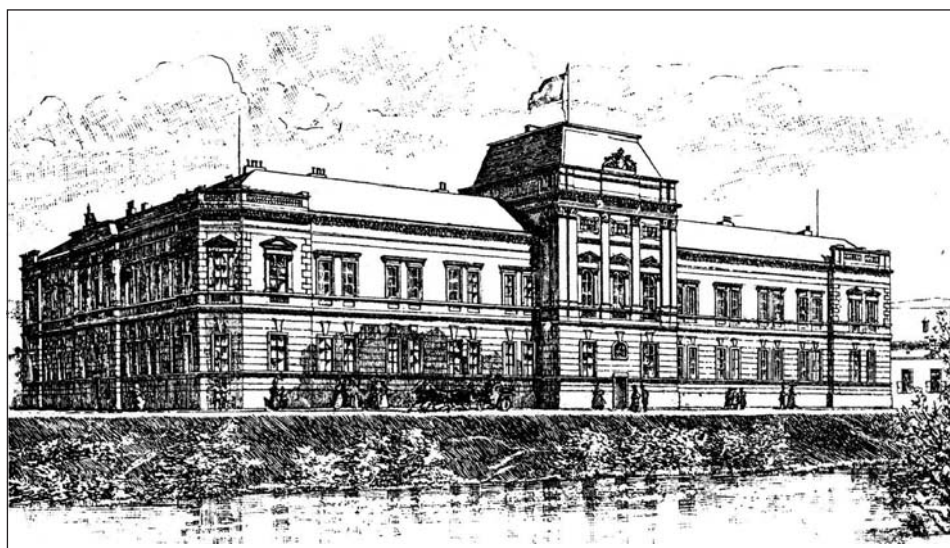
На главним улицама нове су и грађевине или су првашње згодно оправљене. Двокатница је мало.

Најлепша грађевина јесте Саборна црква, само је у крају сувише, што је криво доба кад је зидана и кад се није смело зидати (од Турака) где се хтело и желело. Гостионица "Европа" (у "Пиротској ул." близу прве пијаце, код моста) највећа је и најлепша приватна грађевина. Но ова ће колосална грађевина тек личити, кад буде – двокатна. Гостионица код "Берлина" са дограђеним делом (у среди Главне улице). Куће правозаступника Тутуновића, пуковника Хаџића (у Лесковачкој улици), Манојловића (и још једног Алексинчанина) близу моста на пијаци). Има тако доста лепих и отмјених домова једнокатних и по нека двокатна – којима ја не знам имаоце. Многе се лепе нове куће подижу од двора па навише уз Нишаву. Тако исто и у "Београдској мали".

Као што читалац види имена улица и пијаца, као и појединих предграђа и крајева сасвим су Турска. Са регулацијом вароши, ваља да се овај турски спомен уништи. Предграђа, пијаце, улице – све треба да добије нова имена. Истина, покушавато је са поделом Ниша на "квартове", којима су давата целисходна имена, што може и остати. Али *улице ваља крстиити*. Пијацу код моста назвати = *Краљева пијаца*. Главну улицу назвати = *Цар Душанова улица*. Лесковачки сокак назвати = *Призренска улица*. "Муфтијски сокак" назвати = *Шумадијска улица* (за љубав Шумадији, која је своје војнике послала да освоје Ниш а

у правцу те улице – отуд су и заузели Горицу). "Пиротска улица" да се назове = *Цар Константинџинова улица*. Ово име за спомен васионског Цара Константина, који је рођен овде. То су засад главне улице. Даље треба да се нађе улица "*Немањина*", који је Ниш од Грка освојио и цркву подигао. *Синђелићева улица* (тамо у "Јагодин-мали" где је нагињао неумрли војвода да продре).

Ово право наименовања улица пристоји мислимо одбору општинском у споразуму са властима и личностима које ваља припитати. Томе треба скорије приступити! Ниш није више мала варош, да се странцу може све прстом, без имена показати.

Сл. 10 Нишко окружно начелство, око 1887, према Ф. Каницу

Државне власти (надлежательства) и све више школе у Нишу находе се засад све у приватним кућама: окружни суд, начелство, учитељска школа, гимназија итд. све су у slabим и нецелисходним кућама. Држави и народу тог краја предстоји велика брига, да што пре ове јавне грађевине подигне. И ниједну од њих не би требало зидати с леве стране Нишаве *но разорити град и њамо ње зграде поидићи и њиме створити једну средину – стожер – за даље ширење и умложавање Ниша на бољем узвишенијем здравијем месту*, кад то није раније учињено. Но још није доцкан. Тамо би ваљало правити и жељезничку станицу, засад је тамо подигнута велика касарна, једна лепа и угледна грађевина (но која није могла проћи без парнице између дотичних). Што год се сад пропусти – никад се не поправља. Угледајмо се на Милоша Обреновића I, који је својом моћном речју многе вароши изместио и усређио изнев их на боље место, на коме су прогледале очима и коракнуше здрављем:

као опет што сва она места жале, која не послушаше његов савет. Нек се рекне: Кад тад "то ће бити!" – јер данашње се нове палате и грађевине теже крећу, но старе сламаре. Нек стоји сад Ниш где је – али нек се шири куд треба.
